

Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа

КАЛАСАВІНЫ

Асоба Якуба Коласа ў літаратурна-творчым
і грамадска-культурным асяроддзі Беларусі

*Матэрыялы XXIII навуковай канферэнцыі, прысвечанай
вывучэнню грамадска-інтэлектуальнага акружэння
народнага паэта Беларусі Якуба Коласа*

3 лістапада 2008 г., Мінск

Мінск
«Выдавецкі цэнтр БДУ»
2009

УДК 821.161.3(063)
ББК 83.3(4Бел)я43
К17

Складальнікі:
дырэктар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага
музея Якуба Коласа *З. М. Камароўская*;
намеснік дырэктара Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага
музея Якуба Коласа *Г. І. Зайцава*

К17 **Каласавіны.** Асоба Якуба Коласа ў літаратурна-творчым і грамадска-культурным асяроддзі Беларусі : матэрыялы XXIII навук. канф., прысвеч. вывучэнню грамад.-інтэлектуал. акружэння нар. паэта Беларусі Якуба Коласа, 3 лістап. 2008 г., Мінск / склад. : З. М. Камароўская, Г. І. Зайцава. — Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2009. — 225 с. : іл.
ISBN 978-985-476-714-7.

Зборнік тэзісаў дакладаў і паведамленняў з'яўляецца працягам вывучэння шматграннай спадчыны народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. Аўтары звяртаюцца да невядомых першакрыніц, даследуюць актуальныя праблемы коласазнаўства. Матэрыялы падаюцца ў аўтарскай рэдакцыі.
Адрасаваны навуковым работнікам, выкладчыкам, коласазнаўцам.

ISBN 978-985-476-714-7

УДК 821.161.3(063)
ББК 83.3(4Бел)я43

© Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны
музей Якуба Коласа, 2009

<i>Белакурскі В. М.</i> Праблема сэнсу жыцця ў творчасці Якуба Коласа.....	225
<i>Шаладонаў І. М.</i> Праблема народа і чыноўніцтва ў ранняй малой прозе Якуба Коласа	136
<i>Сычова С. А.</i> Коласаўская школа псіхалагізму і творчасць Анатоля Кудраўца	139
<i>Камароўская Л. В.</i> Выстаўка да 125-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа ў кантэксте агляднай экскурсіі па Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.....	148
<i>Корань В. А.</i> Якуб Колас і Лукаш Бэндэ: з гісторыі перапіскі.....	152
<i>Белакурская Ж. Я.</i> Коласаўскі тэкст як аб'ект лінгвістычнай інтэрпрэтацыі.....	156
<i>Тарасава Т. М.</i> Філасофія бытавой дэталі Якуба Коласа ў апавяданні «Хатка над балотцам»	162
<i>Малашук І. М., Малашук П. Ул.</i> Знаёмства балканскага чытача з творчасцю Якуба Коласа	165
<i>Чабатар Н. А.</i> Семантыка лексемы <i>мова</i> ў творах Якуба Коласа.....	171
<i>Кавалёнак С. В.</i> Вывучэнне перакладаў твораў Якуба Коласа ў замежнай аўдыторыі	174
<i>Ніякоўская А. П.</i> З Лесу — да Лёсу (некаторыя асаблівасці архетыпічнага ладу аповесці Якуба Коласа «Дрыгва»).....	179
<i>Вештарт Г. Ф.</i> Трагізм вайны праз эматыўныя сродкі паэмы Якуба Коласа «На шляхах волі»	183
<i>Данільчык З. П.</i> Найменні сельскагаспадарчых раслін у паэме Якуба Коласа «Новая зямля»: семантыка і этымалогія.....	189
<i>Сацукевіч І. І.</i> Імя Якуба Коласа ва урбананіміцы Беларусі.....	192
<i>Жардзецкая А. Ул.</i> Значнасць метадычнай спадчыны Якуба Коласа.....	198
<i>Трайкоўская В. П.</i> Найменні артэфактаў у складзе ўстойлівых зваротаў у творах Якуба Коласа	202
<i>Агіевіч Ул. Ул.</i> Коласавы «рымскія гады».....	205
<i>Сачанка С. Б.</i> Асаблівасці напісання <i>й</i> (<i>і</i> нескладовага) і <i>ў</i> (у нескладовага) у паэме Якуба Коласа «Новая зямля»	208
<i>Каліноўская М. М.</i> Якуб Колас. Сцяжынамі Віцебшчыны.....	210
<i>Звесткі пра аўтараў</i>	216
	220

Святлана Сычова

Коласаўская школа псіхалагізму і творчасць Анатоля Кудраўца

Якуб Колас — адзін з пачынальнікаў беларускай літаратуры. Письменнік «выводзіў беларускае апавяданне на новую дарогу, незнаёмую папярэдняй шмат у чым найўнай “народнай прозе” Ф. Багушэвіча і Ядвігіна Ш.» [1, с. 198]. Майстэрства Коласа-эпіка ўжо бачна ў ранніх апавяданнях. Ён першы ў беларускай літаратуры даў прыклады глыбокага пранікнення ў псіхалогію герояў. Ужо тут відаць імкненне маляваць не адналінейныя, а складаныя, супярэчлівыя характары. Яго героі робяць як добрыя, так і адмоўныя ўчынкі, хоць імкнуцца сцвердзіць сваю чалавечую годнасць. Таксама знайшла сваё адлюстраванне даўня ў беларускай літаратуры «традыцыя, якая бярэ пачатак з ананімнай паэмы “Тарас на Парнасе”, — паказваць простага чалавека знешне пакорлівым, недалёкім, але багатым унутрана, дасціпным, разумным» [5, с. 25].

Для раскрыцця ўнутранага свету герояў творца выкарыстоўвае партрэт, аўтарскую характарыстыку, трапныя апісанні, дыялогі, маналогі, карціны прыроды, «размоўныя» дэталі. Для разгляду мы возьмем найбольш вядомыя творы.

У апавяданні «Васіль Чурыла» прырода характарызуе стан Алесі, якая чакае мужа, адначасова рыхтуе чытача да ўспрыняцця трагедыі: «Лес шумеў неяк вельмі нудна» [3, с. 46]. Апісанне існуючых у лясніцтве парадкаў працуе на раскрыццё свядомасці Васіля, які трымае здзекі і імкнецца выканаць загады пана. Жаданне адпомсціць, што ўсё ж узнікае, стрымліваюць думкі пра жонку і дзяцей, бо «беднасць заправіла <...> кінуць бацькаву хату і ісці ў леснікі» [3, с. 47]. Аўтар падрабязна не апісвае знешнасць героя, не індывідуалізуе яго, такім чынам падкрэслівае тыповасць лёсу і светаўспрымання. Калі Васіля агарнуў страх за сваё жыццё і ён паспрабаваў вырвацца з кіпцю смерці, то перад яго вачыма скакалі морды ляснічага, а далей стаяла заплаканая жонка. Так выявіўся, з аднаго боку, страх перад ляснічым, а праз яго — і перад існуючымі парадкамі, з другога — безвыходнасць, прадвызначанасць сялянскага жыцця.

Працяг гэтая тэма знайшла ў апавяданні «Малады дубок». Вобраз Андрэя Плева раскрываецца праз аўтарскую характарыстыку, дзеянні і разважанні героя. Адлюстравана дваістасць натуры і ўспрыняцця жыцця сялян: «у лесе красці не грэх» і пачуццё адказнасці за свае ўчынкi, сорам перад аднавяскоўцамі. Андрэй, апантаны жаданнем ссекчы дубок, здзейсніў свой намер, аднак, даведаўшыся пра звальненне Максіма, не здолеў маўчаць, хоць прызнаннем ужо не мог дапамагчы аднавяскоўцу. Аўтар выявіў маральныя пакуты героя праз яго думкі, сон.

Даволі цікава раскрываецца вобраз Максіма Зарубы. Якуб Колас праз дыялог Максіма з самім сабой паказвае, што гэты чалавек звык знаходзіцца адзін. Яго абурэнне звязана не з тым, што ссеклі дуб, а з тым, што пакінулі адзнакі сваёй пакражы — «Не рабі так, каб кожнаму кідалася ў вочы тваё злачынства» [2, с. 253]. Тая ж дваістасць натуры, што і ў Андрэя. Максім імкнецца схваць сляды парубкі, не спрабуючы знайсці злодзея, бо той не гаспадар, хто ў лесе не крадзе. Ён не вінаваціць Андрэя за сваё звальненне. Набіўшы аб'ездчыка, Заруба нібы адстаяў сваю чалавечую годнасць. Падзеі твора цесна пераплецены з апісаннем прыроды, стан якой надае дадатковыя адценні ў іх успрыняцці: «У лесе было ціха і маркотна, толькі ўгары стаяў глухі шум старых хвой і ялін» [2, с. 253]. У канцы аповеда, калі Андрэй вяртаецца ад ляснічага, «грудкі хмарак разгладзіліся, неба пабялела, і пасыпаў дробненькі сняжок...» [2, с. 269].

У апавяданні «Сяргей Карага», наадварот, апісанне летняй ночы супрацьпастаўлена падзеям, якія адбываюцца на зямлі, — ідзе вайна. Псіхалагічны стан героя падаецца праз яго псіхалагічныя і фізічныя адчуванні — гэта адчуванне сваёй адзіноты, трывога, жаданне з гонарам вынесці выпрабаванні, нават прадчуванне зняволення. Варта адзначыць, што Сяргей годна трымаўся, а паводзіны салдат-дзянікінцаў сведчылі пра спачуванне да палоннага. «Не чакаючы загаду, Петручок кінуўся развязаць рукі. Ахрэменка падкінуў яму бліжэй кісет з махоркаю» [3, с. 243]. Дыялог з салдатамі дапамог Сяргею выявіць іх сапраўдныя адносіны да вайны, пераканаць, што ўлада Дзянікіна аднаўляе стары парадак.

Нярэдка Колас паказвае беларускіх сялян, асабліва палешукоў, «дзецьмі прыроды», людзьмі даволі бесклапотнымі, легкадумнымі. Так, у апавяданні «Кантракт» ствараецца вобраз палешукоў праз апісанне іх знешняга выгляду: «Усе яны былі ў лапцях, з голымі

грудзьмі, хоць на дварэ крэпла зіма» [2, с. 240]. Зразумела, што мужыкі жывуць бедна, і гэта беднасць вымушае цярпець холад. Далейшы падзейны рад (стараста арганізоўвае напісанне кантракту, па ўсёй вёсцы збіраюць прылады, неабходныя для пісьма, затым знаходзяць «пісара» — Міхалку, які распісваўся ў воласці) раскрывае псіхалогію сялян праз іх паводзіны.

У апавяданні «Дзядзькаў сведка» камізм сітуацыі раскрывае характар галоўнага героя. Якуб Колас малое амаль дзіцячае захапленне ідэяй Марціна: прыйсці на суд з кіем, які спрабуе сам сябе пераканаць, што ўсё атрымаецца, Барбутовіч не будзе ведаць куды падзець вочы, таму на працягу ўсяго апавядання перыядычна звяртаецца да дубовай падпоркі як да жывой істоты. Аднак ён быў аштрафаваны за з'яўленне ў судзе ў неналежным выглядзе і, пакрыўджаны, вяртаецца дадому. Варта адзначыць, як адразу мяняецца настрой героя, якому нават слова не далі сказаць. Пісьменнік паказвае кемлівасць Марціна, жаданне знайсці выйсце са складанай і несправядлівай сітуацыі, адначасова падкрэслівае бездапаможнасць сялян перад служкамі і судом.

У апавяданнях Якуб Колас стварае псіхалагічна абгрунтаваныя вобразы праз трапныя аўтарскія апісанні, партрэтную характарыстыку, жывую мову, поўную гумару, праз драматычнае сутыкненне герояў, карцін прыроды, выяўленне дваістасці сялянскай натуры, эмацыянальна-псіхалагічнай, этычнай і эстэтычнай ацэнкі падзей з народнага пункту гледжання. Важную ролю займае мастацкая дэталі — гэта «такая выбраная з жыцця падрабязнасць, якая нараджае ў мысленні чытача гаму асацыяцый, вобразаў, малюнкаў, стварае адпаведны настрой. Па адной дэталі можна ўявіць сабе ўсю карціну або вобраз» [5, с. 25].

Своеасаблівы працяг коласаўскай школы псіхалагізму бачым у творчасці Анатоля Кудраўца. Так, у апавяданні «Сяструха» праз аўтарскія апісанні ствараецца вобраз Аркадзя і Яніны. Аркадзь адчувае віну за тое, што восем гадоў не бачыў яе, за абыякавасць да яе лёсу. Характарыстыка Яніны паглыбляецца праз яе мову, у словах жанчыны гучыць жыццёвая мудрасць, нават пэўная філасофія пакорнасці абставінам: «навучыліся мы гараваць, навучыліся шкадаваць, толькі не навучыліся радавацца. І не хутка, ой не хутка навучымся» [4, с. 368].

Псіхалагічную характарыстыку паводзін герояў аўтар стварае ў апавяданні «Мікола вярнуўся». Жанчыны стараліся не ўспамінаць пра Міколу на людзях, бо ён быў віноўнікам страшнай смерці

айчыма. Вёска была ўзрушана весткай пра яго вяртанне. Сусед Косцік, назіраючы за Міколам, быў непрыемна ўражаны яго спакоем і ўсмешкай, бо хіба можна было забыцца на зробленае. Калі сусед звярнуўся да Косціка, той «аж скалануўся ад нечаканасці», і яго зноў непрыемна ўразіла задаволенасць ім сабой. Аднавяскоўцы сваімі паводзінамі выявілі адносіны да Міколы. Менавіта ў словах Косціка гучыць ацэнка ўчынка Міколы аднавяскоўцамі: «Самога не пераварваў, а хлеб ягоны еў. Ён жа і вучыцца табе пасабляў, і глядзеў, каб ты і адзеты быў, і абуты, і ўсё такое. І да таго ж — айчым, бацька твой, хай і не родны, а бацька, мужык тваёй маці» [4, с. 383]. Мікола ж лічыць: па-суседску Косцік вінаваты, што паведаміў пра забойства. А. Кудравец праз аўтарскае апісанне і псіхалагічную партрэтную характарыстыку перадае змены ў паводзінах і нават знешнім выглядзе персанажа. Прычынай гэтых змен стаў неардынарны ўчынак Косціка, рука якога знайшла «нешта круглае і тоўстае», і ён ляснуў гэтым па галаве Міколы.

З апісання зімовага вечара пачынаецца апавяданне «Марута і Зіна», холад на вуліцы нібы супрацьпастаўлены густому цёпламу духу хаты. Аўтар апісвае сваіх гераінь, падкрэсліваючы сталасць Маруты: мажняя ўпэўненая постаць, нетаропкія эканомныя рухі вялікіх рук, сухія губы. Па кантрасту — маладосць і нявопытнасць Зіны: «Светлыя бровы прыўзняты ўгару і выказваюць здзіўленне круглага белага твару, і ўся яна выдае нейкай мяккай, добрай, як недапечаны велікодны пірог» [4, с. 388]. З размовы жанчын паўстае складаны лёс Маруты, яе жыццёвая мудрасць бачна ў парадах і спачуванні няўдаламаму замужжу Зіны, а ў паводзінах — нейкая стомленасць.

Складаны супярэчлівы лёс чалавека адлюстраваны ў апавяданні «Елачка». Раскрываючы вобраз Мірона Булойчыка, аўтар выкарыстоўвае партрэтнае апісанне: пругкая бародка, востры, як у птушкі, твар, круглыя, цёплыя светлячкі-вочы. Дае аўтарскую характарыстыку: «Жыццё занадта часта падстаўляла яму свой цёрты і жорсткі бок, а ён быццам і не заўважаў гэтага — жыў сабе, і ўсё» [4, с. 456]. Праз згадкі сына Пятра становіцца вядома пра ўцёкі з сям'і, а ўнутраны маналог самога Мірона тлумачыць іх прычыны. Вярнуўшыся дамоў, герой адчувае няўтульнасць. Гэта была яго хата і адначасова — не. «Тыя восем год, калі яго не было тут, зрабілі ягоную хату чужой яму» [4, с. 462]. Менавіта фізічныя адчуванні паказваюць змены, якія адбыліся ў жыцці.

Даволі цікава раскрываюцца вобразы герояў у апавяданні «Цітаўкі». Расказваючы пра ўзаемаадносіны дзеда Агея і Кастуся, аўтар не апісвае знешнасці герояў, а, падкрэсліваючы сталасць і вопытнасць дзеда, звяртае ўвагу на ягоныя рукі. Сябрукі Кастуся выкарыстоўваюць яго добрыя адносіны з Агеем, каб латашыць яблыкі. Праз дыялог хлопцаў даведваемся пра сорам Кастуся перад Агеем за іх ўчынкi, ды і спакою не даюць яму вочы дзеда, у якіх ён «улавіў <...> вясёлую хітрасць» [4, с. 438] У гэтым творы характарыстыка героям даецца праз іх дзеянні, перажыванні. Так, Кастусю «злосць на сябе і на хлопцаў сціснула горла» [4, с. 443], яблыкаў зусім не хацелася, а перад вачыма стаяў дзед Агей.

У сваіх апавяданнях Анатоль Кудравец працягвае традыцыі коласаўскай школы псіхалагізму, шырока выкарыстоўваючы партрэтную характарыстыку герояў, аўтарскія апісанні, унутраныя маналогі, праз дыялогі выяўляе моўныя асаблівасці герояў.

Літаратура

1. Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя: У 4 т. Т.1. — Мн., 1999. — 583 с.
2. Колас, Я. Дрыгва: Аповесць, паэма, апавяданні. — Мн., 1990. — 301 с.
3. Колас, Я. Збор твораў: У 7 тамах. Т.3 — Мн., 1952. — 460 с.
4. Кудравец, А. П. Познія яблыкі: Раман, аповесць, апавяданні. — Мн., 1999. — 494 с.
5. Навуменка, І. Якуб Колас. Духоўны воблік героя. — Мн., 1968. — 333 с.

Людміла Камароўская

Выстаўка да 125-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа
ў кантэксце агляднай экскурсіі
па Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі

Жніво настала,
працы многа, —
навукі семя засявай!
Якуб Колас

Менавіта гэтыя радкі з верша Якуба Коласа «Да працы» (1917 г.) выгравіраваны на фасадным крыле ўваходнага партала новага будынка Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, які сімвалізуе старонкі разгорнутай кнігі і як бы запрашае наведвальнікаў у свет ведаў.